

ERMENİ TARİH DERS KİTAPLARINDA 1915 OLAYLARI

*Yıldız DEVECİ BOZKUŞ*¹

Özet

Bu çalışmada özetle Ermenistan Cumhuriyeti'nde ilköğretim tarih ders kitabı olarak okutulmakta olan kitaplarda 1915 Olayları'nın nasıl ele alındığı değerlendirilecektir. Bu kapsamda ilk olarak Ermenistan'da mevcut Milli Eğitim Bakanlığı tarafından okutulmakta olan tarih ders kitaplarından özellikle 8 ve 11 sınıf tarih ders kitapları temin edilecektir. Çalışmada 8 ve 11 sınıf Tarih ders kitaplarının seçilmesinde bu ders kitaplarında diğerlerine oranlar 1915 konularına daha fazla yer verilmiş olunmasıdır. Daha sonra bu ders kitaplarında söz konusu verilerin nasıl bir bakış açısı ile ele alındığı üzerinde durulacaktır. Anılan verilerden hareketle 1915 Olayları'nın Ermenistan'da ilköğretim çocuklarına nasıl anlatıldığı ve bu sunuş şeklinin Türkler ve Ermenilerin birbirini algılamasında nasıl bir etkiye sahip olduğu değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Türk, Ermeni, 1915 Olayları, Soykırım, Sevk ve İskân.

The Events of 1915 in Armenian History Textbooks

Abstract

In this study, how the events of 1915 have been approached in the books being taught as history textbooks in primary schools in Republic of Armenia is going to be evaluated. In this context, firstly, especially 8th and 11th grade's history textbooks are going to be provided from the textbooks being taught by the current Ministry of Education in Armenia. In this study, the textbooks of the 8th and 11th grade were chosen because the issues of 1915 have been placed more in these textbooks than others. Later, It is going to be focused on from which perspective the said data have been dealt with in these textbooks. How the events of 1915 are explained to the children in primary school in Armenia and what an influence this presentation has had on the perception of Turks and Armenians each other are going to be evaluated starting from the taken data.

Keywords: Turkish, Armenian, the Events of 1915, Genocide, Relocation and Resettlement.

1 Yrd. Doç. Dr., Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Ermeni Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. e-mail. yildizdeveci@gmail.com

Giriş

Devletlerin okullarda zorunlu olarak okuttukları tarih ders kitapları toplumların birbiri hakkında olumsuz imgeler geliştirmesine neden olmaktadır. Bu da ülkeler arasındaki sorunların çözülmesi önünde ciddi bir engel teşkil etmektedir. Bu çalışmanın amacı; Ermenistan Cumhuriyeti'nde ilk ve ortaöğretim seviyesinde okutulan tarih ders kitaplarında 1915 Olayları'nın nasıl ifade edildiğini ortaya koymaktır. Bu çerçevede 8. ve 11. sınıf tarih ders kitaplarında 1915 Olaylarıyla ilgili pasajlarda kullanılan Türk, Türkiye, Osmanlı imgelerinin öğrencilere nasıl aktarıldığı ve bu imgeler çerçevesinde yaratılan algılar bu çalışmanın temel konusunu teşkil etmektedir.

Türk - Osmanlı algısının oluşumunda kuşkusuz Türkiye - Ermenistan ilişkilerinde geçmişten günümüze kadar süregelen bir takım ciddi tarihsel sorunların etkili olduğu söylenebilir. Bu sorunları kısaca şöyle özetlemek mümkündür:

- Ermenistan tarafı Türkiye'den 1915 yılında yaşanan Ermeni sevk ve iskânın soykırım olarak tanınmasını,
- 1990'ların başından beri Türkiye tarafından tek taraflı olarak kapatılmış olan Türkiye-Ermenistan sınırının açılmasını ve
- Karabağ meselesinde tarafsız bir politika izlemesini istemektedir.

Türkiye ise Ermenistan'ın soykırım, toprak ve tazminat iddialarından vazgeçmesini, Karabağ işgalinin sonlandırılmasını, 1915 Olaylarını incelemek üzere ortak tarihçiler komisyonu kurulmasını ve çeşitli ülkelerde Türkiye aleyhinde yürütülen propaganda faaliyetlerinin sonlandırılmasını istemektedir. Kısacası, tarafların birbirine tamamen zıt istekleri iletişim kanallarının kapanmasına ve taraflar arasında sağlıklı bir iletişim kurulamamasına neden olmaktadır.

Türkiye-Ermenistan ilişkilerine dair uluslararası literatüre bakıldığında ise bu ilişkilerin soykırım odaklı analiz edildiği görülmektedir. Oysa Türk-Ermeni ilişkilerinin çok daha derin tarihsel ve sosyolojik bir geçmişi bulunmaktadır. Bu nedenle Türk-Ermeni ilişkilerinin soykırım odaklı analizden çıkarılıp yeni bir platforma taşınması elzemdir. Bu yönüyle çalışmanın Türk-Ermeni ilişkilerinde yaşanan sorunların çözümüne yeni bir boyut kazandırması düşünülmektedir. Nitekim toplumlar arasındaki sorunların devletlerin eğitim sistemlerinde yer alması ve eğitim müfredatlarına girerek öğrencilere aktarılması beraberinde devletlerarası

sorunların giderek daha da derinleşmesine neden olmaktadır. Türkiye-Ermenistan vakasında olduğu gibi günümüzde birçok ülkenin eğitim müfredatlarında bu ülkelerin uluslararası ortamda diğer ülke veya halklarla yaşadıkları sorunların ele alındığı görülmektedir. Buna İsrail-Filistin arasında yaşananlar, Güney Kore-Kuzey Kore arasındaki sorunlar, ABD'nin Afro-Amerikalılara yönelik tutumları ve Nazi dönemi Almanya'sı örnek olarak gösterilebilir. Bu yönüyle tarih ders kitaplarının taranarak komşu ülkelere veya farklı uluslara yönelik önyargılı sunumların ortadan kaldırılması oldukça önemli bir sorunun da çözümünü sağlamış olacaktır.

Bu veriler ışığında Ermenistan Cumhuriyetinin okutulmakta olan Tarih ders kitaplarında 1915 Olayları'nın genel anlamda diğer konulara oranla üzerinde detaylı durulan bir husus olduğu tespit edilmiştir. Her ne kadar Türkiye'de bu konuyla ilgili yayınlanmış pek fazla çalışma olmasa da konunun gerek tarihi gerekse siyasi boyutu nedeniyle önemli bir noktada olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle bu çalışmada ilköğretim Tarih Ders Kitapları'nda 1915 Olayları'nın nasıl anlatıldığı ve bunun öğrenciler üzerinde nasıl bir etkisi olduğu hususu aydınlatılmaya çalışılacaktır. Çalışma kapsamında Ermenistan Cumhuriyeti ilköğretim okullarında okutulmakta olan 8. ve 11. sınıf Tarih ders kitapları incelenerek, söz konusu kitaplarda 1915 Olayları'nın nasıl ele alındığı ve Türklerden nasıl bahsedildiği de değerlendirilmeye çalışılacaktır.

8. Sınıf Tarih Ders Kitabı (P. Çobanyan, vd., 2007)

11. Sınıf Tarih Ders Kitabı (A. Melk'onyan, vd., 2010)

Ermeni Tarih Ders Kitaplarında 1915 Olayları

Ermenilerin ilk çağlardan günümüze kadar olan süreçte oluşturulan kolektif belleğinde 1915 Olayları'nın ayrı bir yeri ve önemi olduğu söylenebilir. Nitekim Zolyan Mikayel ve Tigran Zakaryan da *"Representations of "Us" and "Them" in History Textbooks of Post-Soviet Armenia"* (Zolyan ve Tigran, 2008, ss. 785-795) başlıklı çalışmalarında, Ermeni tarih ders kitaplarında en dramatik ve travmatik dönemin 1915 Olayları'nın yaşandığı dönem olduğunu ifade etmişlerdir. Birçok ulusal tarih anlatısında olduğu gibi Ermeni tarih algısında da *"öteki"* imgesinin karşısında *"biz"* imgesinin konulduğunu belirtmişlerdir.

Ermeni tarihinin şekillenmesinde 1915 Olayları'nın bir kırılma noktası olduğu ve Ermeni tarihçilerin Ermeni tarihini ele alırken adeta 1915 öncesi ve sonrası olmak üzere ikiye ayırdıklarını söylemekte yarar vardır. Dolayısıyla bu konunun ders kitaplarında derinlemesine incelendiği tespit edilmiştir. Örneğin sekizinci sınıf tarih ders kitabında bu konuya üç

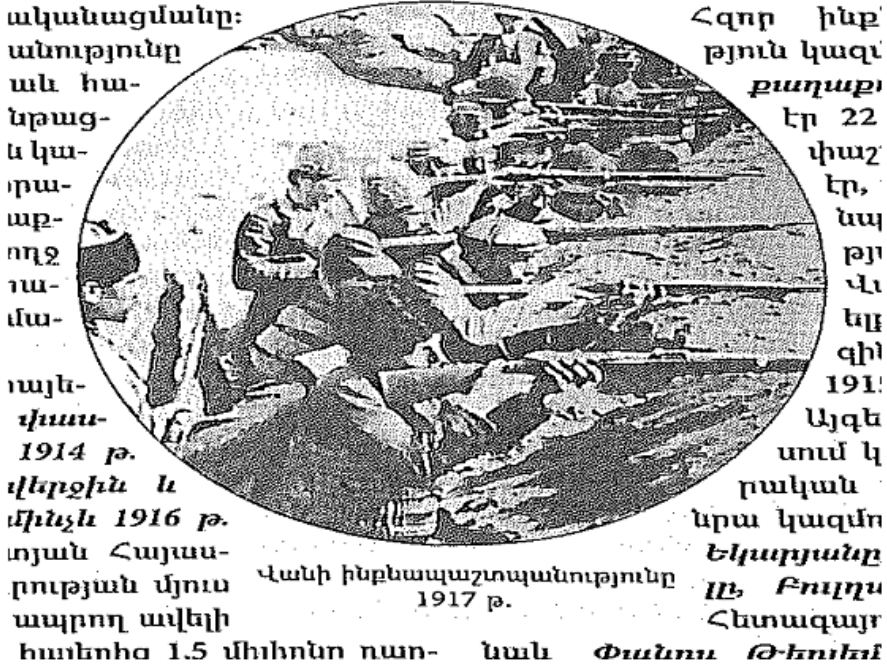
sayfalık bir bölüm (Ermeni Tarihi: Ortaöğretim 8. Sınıf Ders Kitabı, 2007, ss. 162-164), on birinci sınıf tarih ders kitabında da on iki sayfalık bir bölüm (Ermeni Tarihi: Ortaöğretim 11. Sınıf Ders Kitabı, 2011, ss. 126-137) ayrılmıştır. On birinci sınıf tarih ders kitabında sekizinci sınıf tarih ders kitabına oranla konunun daha detaylı ele alındığı ve konuyla ilgili görsellerin yoğunlukla burada kullanıldığı görülmektedir.

Գևորգ Ե կաթողիկոսը օրհնում է հայ կամավորներին. 1915 թ. ապրիլ

Katoğikos Gevorg Nisan 1915'te Ermeni Gönüllüleri Kutsuyor (Ermeni Tarihi: Ortaöğretim 11. Sınıf Ders Kitabı, 2011, s. 116)

Sekizinci sınıf ders kitabında 1915 Olayları'nın Ermenice Հայոց Մեծ Եղեռնը (Hayots Metz Yeğer') ni yani "Ermeni Büyük Felaketi" başlığı altında ele alındığı, on birinci sınıf ders kitabında ise 1915 Olayları'nın bu kez hem Ermenice soykırım teriminin karşılığı olan Հայոց ցեղասպանություն (Hayots tseğaspanut'yun - Ermeni soykırımı) hem de Հայոց Մեծ Եղեռնը yani "Büyük Ermeni Felaketi" teriminin kullanıldığı görülmektedir.

1917 Tarihli Van Savunması (Ermeni Tarihi: Ortaöğretim 11. Sınıf Ders Kitabı, 2011, s. 124)

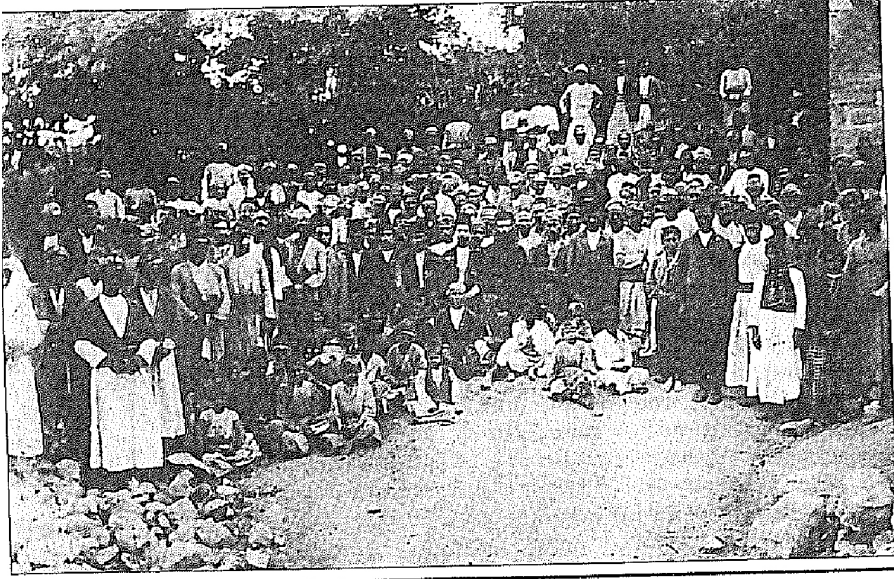
“Ermeni Büyük Felaketi” başlıklı bölümde de daha önceki bölümlerde olduğu üzere 1915 Olayları’nın bilinçli ve organize edilmiş bir “soykırım” eylemi olduğu öne sürülmüştür. Burada da yine Türklerin Türk olmayan Müslüman halkları Türkleştirmeye çalıştığı, Hıristiyanları ise yok etmeyi planladıkları ileri sürülmüştür. Ders kitaplarının genelinde görüldüğü üzere burada da Osmanlı İmparatorluğu sınırları dâhilindeki yerler için Batı Ermenistan, Kilikya ve Küçük Asya gibi ifadeler kullanılarak, bu bölgelerin Ermeni yerleşim yerleri olduğu ve Ermenilerin ellerinden zorla alındığı teması şöyle ele tekrarlanmıştır:

“Ermeni Büyük Felaketi: Türk Hükümetlerinin soykırım hazırlığı politikası”

Başlayan savaş Türk Devleti’ne İmparatorluk’ta yaşayan Ermenilerle hesaplaşma fırsatı verdi. 1910-1911’de Genç Türkler tarafından Selanik şehrinde alınan parti kararları onların gizli toplantılarında kabul edildi. Bu kararlar, İmparatorluk topraklarında yaşayan ve Türk milletinden

olmayan Müslümanların Türkleştirilmesi, Hıristiyanların ise yok edilmesini içeriyordu. Batı Ermenistan ve Küçük Asya'da Ermeni nüfusunun çoğunluk olarak yaşadığı yerlerdeki Ermeni nüfusu bu korkunç politikaların ilk kurbanlarından biri oldu (Ermeni Tarihi: Ortaöğretim 8. Sınıf Ders Kitabı, 2007, s. 162).

909 թ. Կիլիկիայի ջարդերից փրկված մի խումբ հայեր

120

1909 Kilikya Katliamından Kurtulan Bir Grup Ermeni (Ermeni Tarihi: Ortaöğretim 11. Sınıf Ders Kitabı, 2010, s. 120)

1915 Olayları'nın ele alındığı bölümde öne çıkan bir diğer konu yaşananların belirli ve planlı bir politika çerçevesinde Jön Türkler tarafından organize edildiğidir. Jön Türklerin "*Ermeni soykırımını*" Pan-Türkizm hayaliyle gerçekleştirdiği, bunun da temelinde aslında "*Büyük Turan devletini*" kurma hayalinin yattığı şöyle öne sürülmüştür:

"Bu programın yaratıcıları Talat Paşa (İçişleri Bakanı), Enver Paşa (Savaş Bakanı), Cemal Paşa (Donanma Bakanı, Filistin Cephesi Komutanı), Bahattin Şakir Bey (Jön Türkler Partisinin Komite Üyesi), Nazım Bey (Jön Türkler Partisi'nin Merkez Komite Üyesi, Eğitim Bakanı), ve diğerleridir. Jön Türkler, Ermenileri yok ederek Ermeni sorununu sona

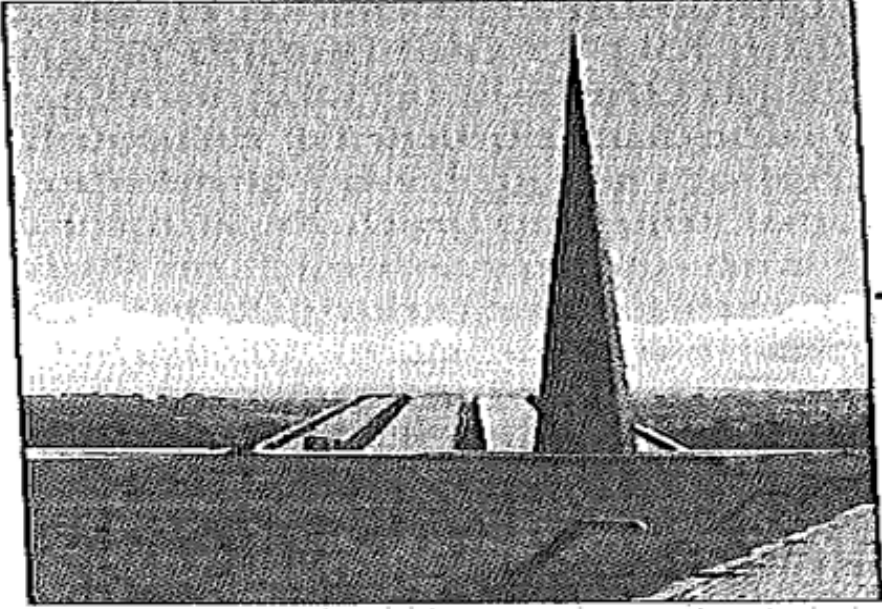
erdirmeyi düşünüyorlardı. Ermeniler ve Ermenistan, Pan-Türkizm programının hayata geçirilmesi yolunda bir sorundu. Onlar Boğazlar'dan Altay'a kadar "Büyük Turan" devletini kurmayı hayal ediyorlardı. Jön Türkler, bu devletin içine bütün Türkçe konuşan milletleri toplamayı arzuluyorlardı." (Ermeni Tarihi: Ortaöğretim 8. Sınıf Ders Kitabı, 2007, s. 162).

Tarih ders kitaplarında Türklerin sadece Ermenileri değil İmparatorluk sınırları dâhilindeki diğer etnik grupları da katletmekle suçlandığı görülmektedir. Bu husus 1915 Olayları'nın ele alındığı bölümde de tekrarlanarak Jön Türkler yönetiminde kurulan özel bir teşkilatın İmparatorluk içinde yaşayan farklı etnik grupları katlettiği şöyle ifade edilmiştir:

"Birinci Dünya Savaşı yıllarında Ermenilerin kitlesel toplu sürgünü ve katledilmesine ek olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer milletleri olan Asurilerin, Yunanlıların, Arapların katledilmesi de bu özel teşkilata görev olarak verilmişti. Türk Devleti'nin bu beklenmedik canilikleri bu milletlerde korkuya yol açtı. Ermeni siyasi çevreleri tarafından da bu felaket zamanında öngörülemedi. Ekim 1914'te Jön Türkler Osmanlı vatandaşı Ermenilerin toplu sürgünü ve katliamını yürütmek için Üçlü Yürütme Komitesi oluşturdular. Eski mahkûmlardan bir "Özel Teşkilat" oluşturuldu. Ermenilerin katledilmesi görevi onlara verildi. Bu amaçla imparatorluk üç bölgeye ayrıldı. 1. Suriye ve Kilikya, 2. Doğu Anadolu (Batı Ermenistan), 3. Batı Anadolu. Türk devleti korkunç politikalarını gerçekleştirmek için Ermenileri direnme fırsatından mahrum etti. Onlar 1915 baharında Osmanlı ordusundaki Ermeni askerleri silahsızlandırdı ve tehlike başladı. İşçi taburları da dâhil tüm Ermeniler taşındılar. Ermenilerle beraber Osmanlı ordusundaki Yunanlılar da silahsızlandırıldı." (Ermeni Tarihi: Ortaöğretim 8. Sınıf Ders Kitabı, 2007, s. 162).

Türlklerle dair bu bölümde ön plana çıkan nitelemelere bakıldığında, "katleden, öldüren, yok eden, tehlikeli, mahrum eden, korkutan, cani, sürgün eden vb." imgelerinin kullanıldığı görülmektedir. Ders kitaplarında özellikle 1915 Olayları'nın ele alındığı bölümlerde Türk karşıtı veya Türklerin ötekileştirildiği sözcüklerin diğer bölümlere oranla daha fazla

ön planda olduğunu söylemek mümkündür.

**Մեծ եղբունք
գոհերի հիշատակին նվիրված
հուշահամալիրը**

Büyük Felaket Kurbanlarını Anma Anıtı (V. Barkhudaryan, vd., 2008, s. 104)

Öğrencilerin bilinçaltına yerleştirilen bir diğer tema da Ermenilerin çok zor şartlar altında Türklere karşı koymaya çalıştığı, bu mücadelede genellikle yalnız oldukları ve daha önce de belirtildiği üzere Osmanlı İmparatorluğu'nun orantısız güç kullandığı hususudur. Nitekim 1915 Olayları sırasında sık sık “*Ermeni aydınlarının, Ermeni kadın, çocuk ve yaşlılarının zorla sürgün edildiği, katledildiği*” temasının ön plana çıktığı görülmektedir.

“Silahsızlandırılan Ermeniler yolların, surların inşası ve yüklerin taşınması gibi ağır işlere atandı. Sonra ağır şartlarda çalışmış ve yetersiz beslenmiş Ermeni askerlerini elleri boş veya yüzerli gruplar halinde, askerlerin ya da polislerin kontrolünde buldukları yerden çıkarıldılar ve yok ederlerdi. Ondan sonra Jön Türk yönetimi, çeşitli tedbirler koyarak Ermeni nüfusunun sahip olduğu birkaç silah ve mühimmata da el koydu. Osmanlı Devleti'nin sonraki adımı laik, ruhani

temsilcilerin ve özellikle Ermeni aydınlarının tutuklanması ve yok edilmesiydi. Bu adımla, hükümet Ermenileri onları idare eden ve örgütleyen güçlerden mahrum etmeyi istiyordu. En ağır darbe İstanbul'da oldu. Tutuklananlar arasında tanınmış besteci Komitas, yazar Grigor Zohrab, Ruben Sevak, Daniel Varuzhan, Siamanto, Dr Nazareth Taghavaryane ve diğerleri vardı. Ermeni aydınlar çeşitli yokluklar ve eksikliklerle sürgün yolundaydılar. Komitas halkına karşı yapılan barbarlığa karşı çılgına dönüyordu.” (Ermeni Tarihi: Ortaöğretim 8. Sınıf Ders Kitabı, 2007, s. 163).

İmgebilim çerçevesinde sevk ve iskânın anlatıldığı metinler incelendiğinde Ermeni tarihçilerin yarattığı “biz” olgusunun karşısında “olumsuz bir Türk imgesinin” çok belirgin olduğunu söylemek mümkündür. Toplumlar üzerinde gerek ortak bilinç oluşturmada gerekse ortak duyguların harekete geçirilmesinde önemli bir rolü olan imgenin gücü burada net bir biçimde görülmektedir. Nitekim özellikle 1915 Olayları'nın ele alındığı bölümlerde ön plana çıkan açık Türk düşmanlığının bu bölümlerde görsel malzemelerle de desteklendiği, özellikle masum çocuk figürleri kullanılarak, “bu masumiyeti suiistimal eden Türkler” imajının yaratıldığı görülmektedir.

Սիրիայից վերադարձած հայ ծերունիս

Suriye'den Dönen Yaşlı Ermeni (Ermeni Tarihi: Ortaöğretim 9. Sınıf Ders Kitabı, 2008, s. 106)

Ders kitaplarında Türklere dair oluşturulan bir diğer yargının da çoluk, çocuk, kadın, yaşlı demeden herkesin katledildiği, mallarına el konulduğu ve talan edildiği temasıdır. Nitekim bu bölümlerde söz konusu katliamlarda Türkler kadar diğer etnik grupların da suçlandığı ve katliamların hem sivil hem de asker, polis gibi resmi görevliler tarafından uygulandığı iddiaları olmuştur:

“Ermeni aydınların büyük çoğunluğu cellâtlar tarafından öldürüldü. Haziran’da asılsız bir iddianame üzerine Hınçak Partisi’nin önde gelenlerinden olan Paramaz (Mateos Sargisyan) ve 19 parti arkadaşı İstanbul’da tutuklandı ve ölüm cezasına çarptırıldı. Özellikle 18-45 yaşları arasındaki Ermeni erkeklerini sürgüne göndererek ve yok ederek, Jön Türk hükümeti neredeyse geriye kalan savunmasız tüm kadınları, çocukları ve yaşlıları sürgün etmeye ve katletmeye başladı.” (Ermeni Tarihi: Ortaöğretim 8. Sınıf Ders Kitabı, 2007, s. 163).

Sekizinci sınıf tarih ders kitaplarında 1915 Olayları’nın anlatıldığı bir diğer başlık da *“Batı Ermenilerinin Toplu Sürgünü ve Katliamları”* (Արևմտահայերի զանգվածային տեղահանությունը և ջարդերը - Arevmtahayeri zangvatzayin teğahanut’yunı yev carderi) olmuştur. Burada yine *“Türklerin Ermeni kadınlarını zorla haremlerine götürdükleri, Türk ve Kürt haydutların Ermenilere saldırdığı, yolculuğa devam edemeyenlerin öldürüldüğü ve Ermenilerin pazarlarda satıldığı”* gibi ifadelerle Türklerin ötekileştirildiği görülmektedir.

“Batı Ermenilerinin Toplu Sürgünü ve Katliamları”

1914 sonbaharı ve 1915 ilkbaharından itibaren Ermeni halkının sürgün edilmesi ve katliamı başlar. Türk yönetimi Ermeni nüfusunu Mezopotamya’nın çöl bölgelerine sürgün etti. Sürgün öncesinde ve sırasında Ermeni mallarına el konuluyor ve talan ediliyordu. Güzel kadınlar ve kızlar zorla Müslümanların haremlerine götürüldüler. Sürgündekiler, sürgün yerine ulaşana kadar çeşitli Kürt ve diğer Müslüman haydutlar tarafından esir alındılar, buna askerlerin ve kontrol polislerinin şiddeti de dâhildi. Yolculuğa devam edemeyecekler oracıkta öldürüldü. Sürgün edilenlerin küçük bir kısmı sürgün yerine ulaşabildi. [Örneğin], ...Trabzon’dan yola çıkan 3000 sürgünzedeleden Halep’e sadece 35 kişi ulaştı. İmparatorluğun güneyindeki bazı şehirler, Ermenilerin

yolculuk ettiği bölgeler, köle ticareti pazarlarına dönüştü”
(Ermeni Tarihi: Ortaöğretim 8. Sınıf Ders Kitabı, 2007, s. 163).

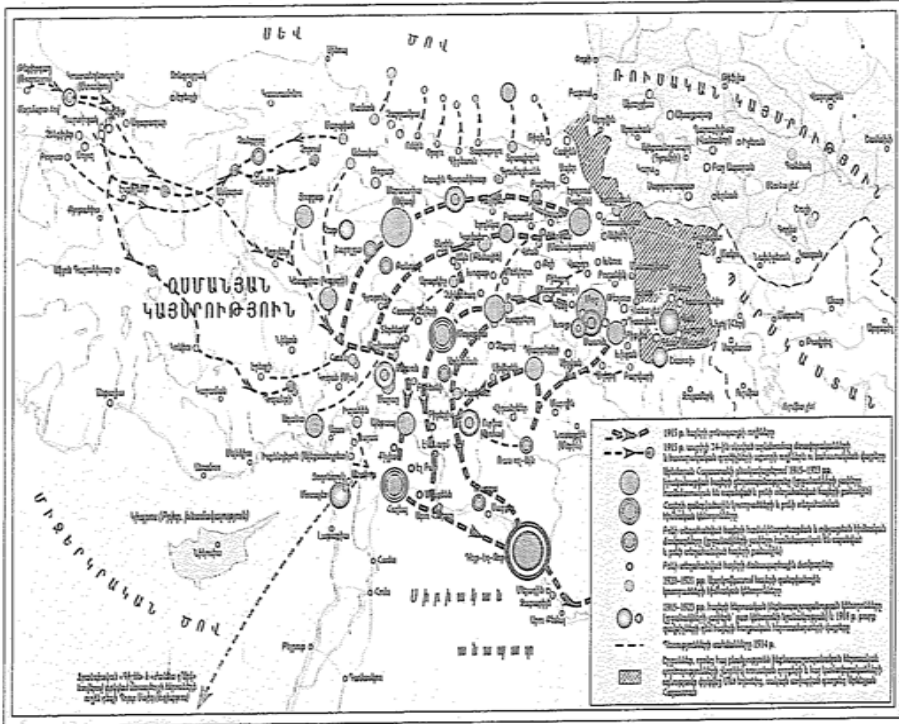
Դեր-Էզ-Ջորի ճանապարհին 1915 թ. ծնված մի հայ մանուկ, որը, կորցնելով իր ծնողներին, մեծացել է արաբ բեդուինների մոտ և միայն 1919 թ. գտել իր բոլորը:

1915'te Deyrezzor yolunda ailesini kaybeden bir Ermeni bebek olarak doğdu, Arap bedevilerle büyüdü ve sadece kız kardeşini buldu (Ermeni Tarihi: Ortaöğretim 8. Sınıf Ders Kitabı, 2007, s. 163).

Sekizinci ve on birinci sınıf tarih ders kitaplarında birbirinden farklı iki ayrı bölümde 1915 Olayları'na yer verilmesinin yanı sıra sekizinci sınıf tarih ders kitabında konuyla ilgili verilen görsellerle on birinci sınıf tarih ders kitaplarında kullanılan görseller arasında da birtakım farklılıkların olduğu tespit edilmiştir. Buna göre sekizinci sınıf tarih ders kitaplarında 1915 Olayları'nın anlatıldığı bölümlerde kullanılan görsellerde daha çok "*Ermenileri savunan kahraman asker, silahlı asker*" resimleri kullanılırken, on birinci sınıf tarih ders kitaplarında ise bunun tam tersi bir biçimde Ermenilerin mağduriyetini gösteren resimler kullanılmıştır.

1915 Olayları'nın ele alındığı bölümde kullanılan bir diğer görsel malzeme

de söz konusu döneme ait sevk ve iskan yollarını ve hayatını kaybedenleri anlatan “*Ermeni Büyük Felaketi*”, (Հայոց Մեծ Եղեռնը – Hayots Metz Yeğher’ni) başlıklı haritadır (Ermeni Tarihi: 11. Sınıf Ders Kitabı, 2010, s. 121). On birinci sınıf tarih ders kitabında yer alan bu haritada verilen bilgilere göz atıldığında burada bile net bir biçimde “*masum Ermenilere*” karşı “*suçlu Türkler*” stereotipinin tekrarlandığı görülmektedir. Buna haritanın içinde yer alan açıklama cümlelerinden biri olan “*1915-1923 yıllarında Batı Ermenistan yerleşiminde Ermeni soykırımı uygulandı*” cümlesi örnek gösterilebilir. Bu cümlede Batı Ermenistan sözcüğü ile Türklerin Ermenilerin topraklarını elinden aldığı, 1915-1923 tarihleri de sekiz yıl boyunca bu katliam ve sürgünlerin devam ettiği mesajı verilmeye çalışılmaktadır. Yine aynı haritanın bir diğer açıklama maddesinde ise “*1915-1923 yıllarında Ermenilerin kahramanca savunma merkezleri ve 1918 yılı Türk istilacılarına karşı Ermeni zaferinin kahramanlık savaş yerleri*” cümlesine bakıldığında “*istilacı Türk*” imgesinin karşılığında “*kahramanca savunma yapan Ermeniler*” imgesinin kullanıldığı görülmektedir.

1915 Ermeni Sevk ve İskân Yolları (*Ermeni Tarihi: 11. Sınıf Ders Kitabı*, 2010, s. 121)

- 24 Nisan 1915 tarihinde Batı Ermeni aydınlarının sürgünü başladı. [Onların] sürgün ve şehit edildiği yerlerin genel şekli.
- 1915-1923 yıllarında Batı Ermenistan yerleşiminde Ermeni soykırımı uygulandı (Dairelerin boyutları öldürülen ve yerinden edilen Ermenilerin sayısının karşılığıdır.)
- Ermenilerin toplu katliamları ve zorla yerinden edilmelerin ana merkezleri.
- Zorla yerinden edilen Ermenilerin ana toplanma merkezi ve bu kampların imhası (Dairelerin boyutları öldürülen ve yerinden edilen Ermenilerin sayısının karşılığıdır.)
- Yerinden edilen Ermenilerin yolculuk kampları.
- 1920-1921 yıllarında Güney Kafkasya Ermenilerin toplu imhalarının ana merkezleri.
- 1915-1923 yıllarında Ermenilerin kahramanca savundukları merkezler (Dairelerin boyutu, merkeze göredir) ve 1918 yılı Türk istilacılarına karşı Ermeni zaferinin kahramanlık savaş yerleri.
- 1914 yılında devletlerin sınırları.
- Rus askerleri ve Ermeni gönüllüleri sayesinde Ermeni nüfusunun kendini kahramanca savunduğu ve büyük soykırımdan kurtulduğu, ancak Doğu Ermenistan'a göç etmek zorunda kaldıkları bölgeler (Ermeni Tarihi: 11. Sınıf Ders Kitabı, 2010, s.121).

Ermeni iddialarıyla ilgili olarak sık sık gündeme getirilen bir konu olan 1915 Olayları sırasında kaç kişinin hayatını kaybettiği konusunun da ders kitaplarında sıklıkla vurgulandığını söylemek mümkündür. Nitekim söz konusu dönemde Ermeni nüfusunun 2,5 milyon olduğu ve bunun 1,5 milyonunun Türkler tarafından yok edildiği ifade edilmektedir:

“Ermenilerin sürgün yolu üzerinde olan İmparatorluğun güney şehirlerinde, [Ermeniler] köle ticareti pazarlarına dökülüyorlardı. Orada küçük bedeller karşılığında mülteci Ermeniler satıldı. 1915 yılının sonuna kadar Batı Ermenistan ve Küçük Asya’da Ermenilerin yaşadığı bölgeler tamamıyla temizlendi, çok az kişi kaçmayı başardı. Ermeniler sadece iki şehirden tamamıyla sürgün edilmediler, İstanbul ve

İzmir. Çok sayıda Batı Ermeni'si toplu katliamlardan kurtulmak için evlerini terk etmek zorunda kaldılar. 1914 Kasımından 1916'ya kadar, yüz binlerce Ermeni, çoğu kadın ve çocuk, Rusya, Doğu Ermenistan ve diğer yerlere göç ettiler. Ermeni mültecilerin büyük bir kısmı Arap halklarına sığındılar. Ermenilerin bir kısmına da, İran, Bulgaristan, Romanya, Yunanistan, Fransa, Amerika Birleşik Devletleri ve diğer ülkeler tarafından ev sahipliği yapıldı. Yerinden edilen Batı Ermenileri fiziksel olarak zor koşullarda görünüyorlardı. Açlık ve çeşitli hastalıklar sonucu birçoğu ölüyordu. Mültecilere yardım etmek ve onları nihai çöküşten kurtarmak için Rusya'da Ermeni nüfusunun yoğun olduğu bölgelerde yardım toplama birlikleri oluşturuluyordu. Rus yönetimi Ermeni mültecileri desteklemek için özel bir komite oluşturuyordu. Mültecilere yardımın temel ağırlığı Ermeni hayırsever kuruluşları ve Ermeni kilisesi üzerine düşüyordu. Batı Ermenileri için çeşitli misyoner kuruluşları önemli ölçüde destek verdi. 1915–1916 yıllarında Jön Türklerin Ermenilere karşı yürüttüğü siyaset, soykırım olarak nitelendirilir çünkü onlar Ermeni milletini yok etmeyi amaçlıyorlardı. Ve gerçekten yirminci yüzyılın ilk büyük ölçekli soykırımı oldu. Toplamda Osmanlı Türkiye'sinde yaşayan 2,5 milyon Ermeni'den 1,5 milyonu Türk yatağanına kurban gitti...”(Ermeni Tarihi: 8. Sınıf Ders Kitabı, 2007, s. 164).

Bu bölümdeki bir diğer dikkat çekici husus da “*İttihatçı katliamcılar tarafından organize edilmiş ve ciddi bir şekilde gerçekleştirilmiş emsalsiz bir suçtu*” ifadeleriyle “*Ermeni soykırımının*” emsalsizliğine dikkat çekilmesi olmuştur. Bilindiği gibi Ermeni diasporasının “*1915 Olayları'nın yirminci yüzyılın ilk soykırım olduğunu*” kabul ettirme yönünde birtakım çabaları bulunmaktadır. Nitekim bu kapsamda Ermeni ve Yahudi lobilerinin zaman zaman karşı karşıya geldiği bilinmektedir. Yahudi lobileri Yahudilerin yaşadığı Holokost'un sadece Yahudilere özgü olduğunu ve bunun tek mağdurunun kendileri olduğunu kabul ettirme çabasıyla 1915 Olayları konusunda daha temkinli bir tavır sergilemektedirler (Laçiner, 2008, ss. 523-531). Ermeni lobileri ise 1915 Olayları'nın emsalsiz bir soykırım olduğunun tüm dünyada kabulü için çaba sarf etmektedir. Günümüzde halen İsrail yönetimi tarafından 1915 Olayları'nın soykırım olarak kabul edilmemiş olunmasının altında da bu tutumun önemli bir etkisi olduğunu söylemek mümkündür:

“Ayrıca, Batı Ermeniliği ciddi bir maddi hasara uğratıldı, Ermeni kiliseleri, eğitim ve kültür merkezleri, Ermeniler tarafından kullanılan konutlar, evler ve maddi malzemeler tahrip edildi. Gerçekten İttihatçı katliamcılar tarafından organize edilmiş ve ciddi bir şekilde gerçekleştirilmiş emsalsiz bir suçtu. 1915 yılı, Ermeni tarihindeki olayların en trajik sayfalarından biridir. Her yıl 24 Nisan’da dünya Ermenileri Ermeni soykırımının masum kurbanlarını saygıyla anmaktadır.” (Ermeni Tarihi: Ortaöğretim 8. Sınıf Ders Kitabı, 2007, s. 164).

Ermeni tarih ders kitaplarında başlı başına “*Ermeni Büyük Felaketi*” ve “*Batı Ermenilerinin Toplu Sürgünü ve Katliamları*” başlığıyla çeşitli bölümlerin yer alması ister istemez akıllara şöyle bir soruyu da beraberinde getirmektedir. Türkiye Cumhuriyeti tarih ders kitaplarında da doğrudan Ermeni katliamlarından bahseden herhangi bir bölüm var mı? Türkiye’de 1930–2000 yılları arasında yayınlanan tarih ders kitaplarıyla ilgili yapılan bir araştırmaya göre doğrudan benzer bölümler olmasa da “*Ermeni Ayaklanmaları*” (Yıldırım, 2007, ss. 73-132) başlıklı bölümlerin olduğu görülmektedir. Bu yönüyle Ermeni tarih ders kitaplarının Türkiye’deki tarih ders kitaplarından farklı olduğunu söylemek mümkündür. Ders kitaplarında Türkiye ve Türklerden bahsedilen bölümlerde de görüldüğü üzere Ermenistan’daki tarih öğretiminin oldukça ideolojik bir bakış açısına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye-Ermenistan arasında yaşanan siyasi gelişmelerin doğrudan tarih kitaplarının içeriğini etkilediği kitaplardaki söylemlerden net bir biçimde anlaşılmaktadır.

Sonuç

Ermeni tarih ders kitaplarında 1915 Olayları’na dair en olumsuz nitelermelerin Ermeni “*soykırımına*” odaklanan bölümlerde yer aldığını söylemek mümkündür. Ders kitaplarının genelinde görülen bu tutumun özellikle 1915 Olayları’na dair anlatılarda zirve noktasına ulaşmasını birden fazla nedene bağlamak mümkündür. Bunlar arasında Osmanlı İmparatorluğu veya Türkiye Cumhuriyeti’nin askeri gücünün Ermenilerden üstün olması önemli bir faktördür. Yine bu kapsamda gerek tarihsel süreçte gerekse günümüzde Türkiye’nin nüfus, ekonomi, coğrafi konum, uluslararası toplumdaki yeri itibarıyla Ermenistan’a oranla daha iyi bir noktada yer alıyor olması Türklerin tarih ders kitaplarında bu kadar çok ötekileştirilmelerinde etken olabilir.

Türklerle benzer şekilde tarih ders kitaplarında Batılı devletlerin ya da

Ermenistan'a oranla daha güçlü devletlerin de genel olarak olumsuz bir şekilde nitelendirildiği göz önünde bulundurulduğunda güçlü olan devletlerin Ermeni tarih ders kitaplarında gücü oranında ötekileştirildiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Ermeniler için ise anlatılarda Türkler için kullanılan imgelerin tam zıddını oluşturan nitelermeler kullanılarak, Ermeni mağduriyet psikolojisi pekiştirilmiştir.

Kaynakça / References

Laçiner, S. (2008). *Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası: Ermeni İddiaları Türkiye'nin Dünya İle İlişkilerini Nasıl Etkiliyor?*, Ankara, USAK Books.

Yıldırım, M. (2007). *Lise Tarih ve Cumhuriyet Tarih Ders Kitaplarında Türk-Ermeni İlişkileri (1930-2000)*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.

Zolyan, M. ve Tigran Z. (2008). "Representations of "Us" and "Them" in History Textbooks of Post-Soviet Armenia", *Internationale Schulbuchforschung/ International Textbook Research*, Cilt 30, No 4, s.785-795.

Պ. Չոբանյան, Վ. Բարխուդարյան, Ա. Խառատյան, Է. Գոստանյան, Ռ. Գասպարյան, Դ.Մուրադյան, Ռ. Մահակյան Ա. Հակոբյան, Հայոց Պատմություն: 8- րդ Դասարան Դասագիրք, Երևան, Մակմիլան, 2007. (P. Çobanyan, V. Barkhudaryan, A. Khar'atyan, E. Kostandyan, R'. Gasparyan, D. Muradyan, R'. Sahakyan & A. Hakobyan. (2007). *Hayots Patmutyun: 8-rd Dasaran Dasagirk'*, Yerevan, Makmilan.- P. Çobanyan, V. Barkhudaryan, A. Khar'atyan, E. Kostandyan, R'. Gasparyan, D. Muradyan, R'. Sahakyan ve A. Hakobyan. (2007), *Ermeni Tarihi: Ortaöğretim 8.Sınıf Ders Kitabı*, Erivan, Makmilan Yayınevi.

Վ. Բարխուդարյան, Ա. Հակոբյան, Հ. Հարությունյան, Վ. Ղազախեցյան, Յու. Հովսեփյան, Է. Մինասյան, Է. Մելքոնյան, Հայոց Պատմություն: Դասագիրք Հանրակրթական Դպրոցի 9- րդ Դասար, Արմենիա, Մակմիլան, 2008. (V. Barkhudaryan, A. Hakobyan, H. Harut'yunyan, V. Çazakhetsyan, Yu. Hovsep'yan, E. Minasyan & E. Melk'onyan. (2008). *Hayots Patmutyuni: Dasagirk' Hanrakt'akan Dprotsi 9-rd Dasar*, Armenia, Makmilan.- V. Barkhudaryan, A. Hakobyan, H. Harut'yunyan, V. Çazakhetsyan, Yu. Hovsep'yan, E. Minasyan ve E. Melk'onyan. (2008), *Ermeni Tarihi: Ortaöğretim 9. Sınıf Ders Kitabı*, Ermenistan, Makmilan Yayınevi).

Ա. Մելքոնյան, Պ. Չոբանյան, Ա. Սիմոնյան, Ա. Նազարյան, Վ. Բարխուդարյան, Է. Գևորգյան, Է. Խաչատրյան, Հայոց Պատմություն: 11- րդ Դասարան Դասագիրք, Երեվան, Ջանգակ, 2010. (A. Melk'onyan P. Çobanyan, A. Simonyan, A. Nazaryan, V. Barkhudaryan, E. Gevorgyan & E. Khaçatryan. (2010). *Hayots Patmut'yun: 11-rd Dasaran Dasagirk'*, Yerevan, Zangak. - A. Melk'onyan P. Çobanyan, A. Simonyan, A. Nazaryan, V. Barkhudaryan, E. Gevorgyan ve E. Khaçatryan. (2010), *Ermeni Tarihi: 11. Sınıf Ders Kitabı*, Erivan, Zangak Yayınevi).

